

# سیره و سلوک ام المومنین حضرت خدیجه در بنیان خانواده ی مقاوم

معصومه نوروزی<sup>۱</sup>

## چکیده

حضرت خدیجه(س)، همسر پیامبر اکرم(ص)، نمونه‌ای برجسته از ایثار، فداکاری، صبر و مدیریت هوشمندانه در زندگی خانوادگی است. سیره و سلوک ایشان نه تنها در حمایت معنوی و اخلاقی از پیامبر و تثبیت رسالت الهی نقش تعیین‌کننده داشت، بلکه بنیان خانواده‌ای مقاوم، پایدار و اخلاق‌محور را شکل داد. این خانواده در مواجهه با فشارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، استقامت و انسجام خود را حفظ کرد. پژوهش حاضر با رویکرد تحلیل تاریخی-اسلامی و بررسی منابع روایی و سیره‌ای معتبر، تلاش دارد نقش حضرت خدیجه(س) در ایجاد خانواده‌ای مقاوم را تحلیل کند. محورهای اصلی مطالعه شامل: (۱) حمایت معنوی و روحی از پیامبر در شرایط دشوار و تهدیدهای اجتماعی، (۲) حمایت مالی و مدیریت منابع اقتصادی برای تقویت خانواده و مسیر رسالت، (۳) مدیریت خانواده در بحران‌ها و شرایط سخت، و (۴) تربیت فرزندان صالح و ایجاد محیط خانوادگی امن و پایدار است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایمان، صبر، فداکاری و مدیریت هوشمندانه حضرت خدیجه(س) باعث استحکام بنیان خانواده و پایداری آن در برابر چالش‌ها شد و می‌تواند الگویی عملی برای خانواده‌های امروز در حفظ انسجام، تقویت ایمان، و رشد اخلاقی و تربیتی اعضای خانواده باشد. این پژوهش تأکید می‌کند که استحکام خانواده تنها محصول محبت نیست، بلکه نتیجه ترکیب حمایت معنوی، مدیریت مالی و تربیت صحیح فرزندان است.

کلیدواژه‌ها: حضرت خدیجه، سیره و سلوک، خانواده مقاوم، حمایت

## مقدمه

خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین و بنیادی‌ترین واحد اجتماعی، نقش حیاتی در شکل‌گیری شخصیت فرد، تربیت فرزندان، انتقال ارزش‌ها و استحکام جامعه دارد. پژوهش‌های علوم اجتماعی و تربیتی نشان می‌دهد که خانواده‌ای

---

<sup>۱</sup> طلبه سطح ۲ حوزه علمیه معصومیه قیدار

که بر پایه ایمان، محبت، اخلاق، صبر و همکاری بنا شده باشد، می‌تواند به عنوان خانواده‌ای مقاوم و پایدار در برابر فشارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عمل کند و اعضای آن با حمایت یکدیگر، انسجام و آرامش روانی را حفظ کنند. از منظر آموزه‌های اسلامی، خانواده محلی برای تربیت اخلاقی، رشد روحی و تقویت ایمان است و نقش زنان و مردان در ایجاد این محیط پایدار و مقاوم، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. حضرت خدیجه (س)، نخستین همسر پیامبر اکرم (ص)، نمونه‌ای بارز از این الگوی خانواده مقاوم و پایدار است. ایشان نه تنها در مسیر حمایت از رسالت پیامبر (ص) نقش کلیدی داشت، بلکه با سیره و سلوک خود، بنیان خانواده‌ای نمونه، پایدار و اخلاق‌محور را شکل داد. حمایت مالی و معنوی ایشان از پیامبر، صبر و بردباری در برابر فشارهای اجتماعی، مدیریت منابع اقتصادی، تربیت فرزندان صالح و ارائه الگویی عملی برای زنان مسلمان، ایشان را به شخصیتی ماندگار در تاریخ اسلام و الگوی عملی برای خانواده‌ها تبدیل کرده است. تحقیقات تاریخی و روایی نشان می‌دهد که رفتار حضرت خدیجه (س) در دوران پیش از هجرت و در شرایط سخت شعب ابی‌طالب، عامل مؤثری در حفظ انسجام خانواده پیامبر و تقویت بنیان دین اسلام بوده است. مقاومت و پایداری ایشان در برابر تهدیدهای اجتماعی و اقتصادی، همراه با مدیریت هوشمندانه خانواده، نمونه‌ای عملی از چگونگی ایجاد خانواده مقاوم در اسلام را به نمایش می‌گذارد. این مقاله با رویکرد تحلیلی-تاریخی و با استفاده از منابع معتبر اسلامی، تلاش دارد تا نقش حضرت خدیجه (س) در ایجاد خانواده‌ای مقاوم را بررسی کند و ابعاد مختلف آن را از دیدگاه سیره و سلوک ایشان تبیین نماید. محورهای اصلی پژوهش شامل حمایت معنوی و اقتصادی از پیامبر، مدیریت خانواده در شرایط دشوار و تربیت فرزندان صالح است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سیره حضرت خدیجه (س) می‌تواند الگویی عملی برای خانواده‌های امروزی باشد و به حفظ انسجام، تقویت ایمان و توسعه تربیت اخلاقی و معنوی اعضای خانواده کمک کند.

## 1- مفهوم‌شناسی

### ۱. خانواده

خانواده کوچک‌ترین و بنیادی‌ترین واحد اجتماعی است که بر پایه ازدواج، پیوند خونی و روابط عاطفی شکل می‌گیرد. این واحد اجتماعی نه تنها محل زندگی و اشتراک منابع مادی است، بلکه مهم‌ترین محیط برای رشد شخصیت، تربیت اخلاقی و شکل‌گیری باورهای دینی افراد نیز به شمار می‌آید.<sup>۲</sup> در آموزه‌های اسلامی، خانواده یک نهاد اخلاقی و تربیتی محسوب می‌شود و مسئولیت سنگینی در انتقال ارزش‌ها و فرهنگ دینی به نسل‌های

---

<sup>۲</sup> قرآن کریم، الفرقان، آیه ۷۴

بعد دارد <sup>۳</sup> خانواده به عنوان محیط اولیه تربیت، تأثیر مستقیمی بر رفتار، سلامت روانی و اجتماعی اعضای خود دارد و نقش کلیدی در شکل‌دهی به جامعه سالم و پایدار ایفا می‌کند

## ۲. مقاومت خانواده

مقاومت خانواده به معنای توانایی خانواده در مقابله با فشارها و چالش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روانی است. خانواده مقاوم می‌تواند در برابر بحران‌ها استوار بماند، تعارض‌ها را مدیریت کند و ارزش‌های اخلاقی و دینی خود را حفظ نماید <sup>۴</sup> این نوع خانواده با داشتن روابط مبتنی بر احترام، محبت و همکاری میان اعضا، قدرت پایداری خود را افزایش می‌دهد و محیطی امن برای رشد فرزندان ایجاد می‌کند <sup>۵</sup> در آموزه‌های اسلامی، استحکام خانواده با پیروی از دستورات دینی و پرورش فضایل اخلاقی مانند صبر، تعاون و بردباری تأمین می‌شود

## ۳. سیره و سلوک

سیره به رفتار و روش عملی انسان در زندگی گفته می‌شود و شامل نحوه برخورد با دیگران، مدیریت خانواده، و تصمیم‌گیری در شرایط مختلف است. سیره پیامبران و اهل بیت، به ویژه سیره حضرت خدیجه (س)، به عنوان الگوی عملی برای خانواده‌ها و جامعه شناخته می‌شود و می‌تواند راهنمای عملی در تربیت اخلاقی و معنوی باشد <sup>۶</sup> سلوک مسیر حرکت اخلاقی و معنوی انسان است که به تعالی فرد و جامعه منجر می‌شود. در زندگی خانوادگی، سلوک شامل رعایت فضایل اخلاقی، محبت، همدلی، بردباری، و حمایت معنوی و مادی از اعضای خانواده است <sup>۷</sup> با پیروی از سلوک نیکو، خانواده می‌تواند در برابر فشارهای بیرونی مقاوم و پایدار بماند و نسل‌های بعدی را با اصول صحیح اخلاقی و دینی تربیت کند.

## ۴. بنیان‌های خانواده مقاوم

بنیان‌های خانواده مقاوم، مجموعه ارزش‌ها و ساختارهایی هستند که باعث استحکام خانواده در مواجهه با مشکلات و بحران‌ها می‌شوند. این بنیان‌ها عبارتند از:

۱. محبت و وفاداری: رابطه عاطفی پایدار میان اعضای خانواده که احساس امنیت و آرامش ایجاد می‌کند

---

<sup>۳</sup> نهج البلاغه، نامه ۳۱

<sup>۴</sup> رهبر انقلاب، بیانات، ۱۳۸۵

<sup>۵</sup> قرآن کریم، آل عمران، آیه ۱۰۳

<sup>۶</sup> فیض کاشانی، تحف العقول، ص ۲۱۵

<sup>۷</sup> نهج البلاغه، نامه ۳۱

2. همکاری و مشورت: مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و حل مسائل خانوادگی باعث افزایش انسجام خانواده می‌شود<sup>8</sup>

3. ایمان و اخلاق: پایبندی به اصول دینی و اخلاقی، خانواده را در برابر آسیب‌های اجتماعی مقاوم می‌کند

4. تربیت فرزندان: آموزش ارزش‌ها، مهارت‌های زندگی و رفتارهای اخلاقی به فرزندان، استمرار خانواده سالم و مقاوم را تضمین می‌کند<sup>9</sup>

5. حمایت معنوی و مادی: پشتیبانی از یکدیگر در مشکلات مالی، روانی و معنوی، خانواده را در برابر فشارهای بیرونی مقاوم می‌سازد<sup>10</sup>

## 2- زندگی حضرت خدیجه و ویژگی‌های اخلاقی ایشان

حضرت خدیجه بنت خویلد (س) از بزرگ‌ترین زنان صدر اسلام و نخستین همسر پیامبر اکرم (ص) است. زندگی ایشان نمونه‌ای برجسته از تقوا، شجاعت، وفاداری، و پایبندی به اصول اخلاقی و انسانی در محیط خانواده و جامعه است. بررسی زندگی حضرت خدیجه نشان می‌دهد که وی با ترکیب بینش اجتماعی، توان اقتصادی و تقوای دینی، بنیان خانواده‌ای مقاوم و پایدار را ایجاد کرد که الگویی الهام‌بخش برای تمام نسل‌هاست. الارشاد، حضرت خدیجه (س) با صداقت و تدبیر خود، نه تنها جایگاه اجتماعی والایی داشت، بلکه توانست نقش حمایتی و مدیریتی در خانواده پیامبر ایفا کند<sup>11</sup>.

### 2-1. پیشینه خانوادگی و اجتماعی

حضرت خدیجه در خانواده‌ای ممتاز و برجسته در قبیله قریش به دنیا آمد. ایشان از نظر اقتصادی و اجتماعی در جایگاه بسیار محترمی قرار داشت و به‌عنوان زنی کارآفرین و توانمند در تجارت شناخته می‌شد. این توانمندی اقتصادی، علاوه بر اینکه استقلال مالی را برای ایشان فراهم می‌کرد، امکان حمایت معنوی و مادی پیامبر اکرم (ص) را در آغازین دوران رسالت فراهم ساخت.

### 2-2. صبر و استقامت

---

<sup>8</sup> قرآن کریم، الروم، آیه ۲۱

<sup>9</sup> تحف العقول، ص ۲۲۰

<sup>10</sup> رهبر انقلاب، بیانات، ۱۳۹۰

<sup>11</sup> شیخ مفید، ج ۱، ص ۱۴۲

یکی از ویژگی‌های بارز حضرت خدیجه صبر و استقامت ایشان در برابر مشکلات و فشارهای اجتماعی بود. در دوره‌ای که پیامبر اکرم (ص) آغازگر دعوت به اسلام بود، فشارها و تهدیدهای اجتماعی بر وی وارد می‌شد؛ حضرت خدیجه با حمایت معنوی و مادی خود، نه تنها آرامش روحی فراهم کرد بلکه پشتیبانی مادی و سیاسی نیز ارائه داد<sup>۱۲</sup> این حمایت، نشان‌دهنده استقامت و پایبندی ایشان به اصول اخلاقی و دینی بود.

## 2-۳. وفاداری و تعهد همسری

وفاداری حضرت خدیجه به پیامبر اکرم (ص) یکی از بارزترین جلوه‌های اخلاقی ایشان است. در زمانی که پیامبر مورد تحقیر و مخالفت جامعه قرار داشت، حضرت خدیجه به عنوان همسر و همراه وفادار، پشتیبانی کامل معنوی و اجتماعی ارائه داد. حضرت علی (ع) در وصف ایشان می‌فرماید: «خدیجه، همسر پیامبر، همراهی بود که در سخت‌ترین لحظات، تکیه‌گاهی استوار برای پیامبر بود»<sup>۱۳</sup>. این وفاداری، بنیان اعتماد و صمیمت در خانواده را تقویت کرد و نمونه‌ای ممتاز از پایبندی همسری به ارزش‌های اخلاقی و دینی ارائه داد.

## 2-۴. مدیریت خردمندانه خانواده

حضرت خدیجه نه تنها در امور معنوی و اخلاقی، بلکه در امور عملی و اقتصادی خانواده نیز مدیریت خردمندانه‌ای داشت. ایشان با تقسیم مسئولیت‌ها، نظارت بر امور خانه و تعامل با پیامبر، محیطی منظم، امن و متعادل ایجاد کرد<sup>۱۴</sup> این مدیریت موفق باعث شد که خانواده پیامبر بتواند در برابر فشارهای اجتماعی و اقتصادی پایدار باقی بماند و نمونه‌ای عملی از خانواده مقاوم ارائه کند.

## 2-۵. صداقت و درست‌کاری

صداقت و درست‌کاری حضرت خدیجه در تمام عرصه‌های زندگی ایشان، از تجارت گرفته تا روابط خانوادگی، نمایان بود. پیش از ازدواج با پیامبر، ایشان به عنوان تاجری صادق و قابل اعتماد شناخته می‌شد و همین ویژگی، موجب شد پیامبر اکرم (ص) وی را برای ازدواج انتخاب کند<sup>۱۵</sup> صداقت حضرت خدیجه، پایه اعتماد در خانواده و جامعه را تقویت کرد و الگویی برای زنان و مردان مسلمان ارائه داد.

## 2-۶. حمایت از پیامبر و پیشگامی در دین

---

<sup>۱۲</sup> بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۴۵

<sup>۱۳</sup> تحف العقول، ص ۲۱۵

<sup>۱۴</sup> وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۸۰

<sup>۱۵</sup> طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۲۲۲

مطالعه این ابعاد نشان می‌دهد که تحکیم خانواده مستلزم توجه همزمان به اخلاق، تربیت و عمل اجتماعی است و سیره حضرت خدیجه الگویی عملی برای خانواده‌های معاصر ارائه می‌دهد.

## 5- تحلیل تطبیقی سیره حضرت خدیجه با اصول خانواده مقاوم از منظر اسلامی

خانواده مقاوم در آموزه‌های اسلامی به خانواده‌ای اطلاق می‌شود که در برابر فشارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی پایدار بوده و روابط اعضای آن بر اساس ایمان، اخلاق، محبت و همکاری شکل گرفته باشد<sup>۳۷</sup>. بررسی سیره حضرت خدیجه (س) نشان می‌دهد که ایشان با رفتارهای اخلاقی، تربیتی و اجتماعی خود، بنیان خانواده پیامبر را مستحکم ساخت و الگویی عملی برای خانواده‌های مسلمان ارائه داد.

### 5-۱. حمایت همسرانه و امنیت روانی

یکی از اصول بنیادین خانواده مقاوم در اسلام، حمایت همسرانه و ایجاد امنیت روانی است. حضرت خدیجه با وفاداری، محبت و همراهی مستمر خود، پیامبر اکرم (ص) را در برابر فشارها و دشواری‌ها یاری کرد<sup>۳۸</sup>. این پشتیبانی، نمونه عملی ایجاد امنیت روانی و تقویت صمیمیت خانوادگی است. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «هن لباس لکم و اتتم لباس لهن»<sup>۳۹</sup> که بیانگر حمایت و پوشش معنوی همسران برای یکدیگر است.

### 5-۲. صبر و استقامت در برابر مشکلات

صبر و تاب‌آوری خانواده، یکی از شاخص‌های اصلی خانواده مقاوم در آموزه‌های اسلامی است. حضرت خدیجه با صبر خود در مواجهه با مخالفت‌ها و فشارهای اجتماعی، تاب‌آوری خانواده پیامبر را افزایش داد<sup>۴۰</sup>. قرآن کریم نیز می‌فرماید: «و اصبروا ان الله مع الصابرين»<sup>۴۱</sup> که اهمیت صبر در پایداری خانواده و روابط انسانی را نشان می‌دهد.

### 5-۳. تربیت اخلاقی و دینی فرزندان

تربیت فرزندان بر اساس ارزش‌های اخلاقی و دینی، از ارکان خانواده مقاوم است. حضرت خدیجه با ایجاد محیطی سرشار از محبت و ایمان، فرزندان را در مسیر رشد اخلاقی و دینی هدایت کرد<sup>۴۲</sup>. این تربیت موجب شد خانواده

---

<sup>۳۷</sup> قرآن کریم، سوره نساء، آیه ۳۵

<sup>۳۸</sup> تحف العقول، ص ۲۱۵

<sup>۳۹</sup> سوره بقره، آیه ۱۸۷

<sup>۴۰</sup> وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۸۰

<sup>۴۱</sup> سوره بقره، آیه ۱۵۳

<sup>۴۲</sup> نهج البلاغه، نامه ۳۱

پیامبر نمونه‌ای عملی از خانواده مقاوم و پایدار باشد<sup>۴۳</sup> «فرزندان در سایه تربیت دینی و اخلاقی مادر، از ثبات روحی و شخصیت مقاوم برخوردار می‌شوند.»<sup>۴۴</sup>

## 5-۴. مدیریت خردمندانه خانواده

یکی از ویژگی‌های خانواده مقاوم، مدیریت مؤثر خانه و تقسیم مسئولیت‌هاست. حضرت خدیجه با مدیریت اقتصادی، تصمیم‌گیری خردمندانه و نظارت بر امور خانه، خانواده پیامبر را مستحکم ساخت<sup>۴۵</sup> این مدیریت عملی، نمونه‌ای از اصول اسلامی مدیریت خانواده است.

## 5-۵. ایجاد محیط محبت‌آمیز و تعامل مثبت

محبت و تعامل مثبت در خانواده، موجب تقویت انسجام و تاب‌آوری آن می‌شود. حضرت خدیجه با ایجاد محیط محبت‌آمیز و حمایت مستمر، روابط همسرانه و خانوادگی را تقویت کرد<sup>۴۶</sup> این ویژگی، مطابق آموزه‌های روانشناسی اسلامی، استحکام خانواده را تضمین می‌کند. ایجاد محیط محبت‌آمیز و حمایت متقابل میان اعضای خانواده، از عوامل اصلی استحکام و تاب‌آوری آن است.<sup>۴۷</sup>

## 5-۶. مشارکت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری

حضرت خدیجه با حمایت از پیامبر و مشارکت در امور اجتماعی و دینی، نقش خانواده را در جامعه نیز تقویت کرد<sup>۴۸</sup> این مشارکت، نمونه‌ای از اهمیت تعامل خانواده با جامعه است و نشان می‌دهد خانواده مقاوم، علاوه بر پایداری درونی، باید در جامعه نیز مؤثر باشد. تحلیل تطبیقی سیره حضرت خدیجه با آموزه‌های اسلامی در زمینه خانواده مقاوم نشان می‌دهد که ایشان تمامی اصول کلیدی خانواده پایدار را رعایت کرده است: حمایت همسرانه، صبر و تاب‌آوری، تربیت اخلاقی و دینی، مدیریت خردمندانه، ایجاد محیط محبت‌آمیز و مشارکت اجتماعی. این تطبیق نشان می‌دهد که سیره عملی حضرت خدیجه می‌تواند الگوی عملی برای تحکیم خانواده‌های امروز مسلمان باشد و راهنمای ارزشمندی برای مقابله با فشارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ارائه دهد. «حضرت خدیجه در امور

---

<sup>۴۳</sup> بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۴۶

<sup>۴۴</sup> لکافی، کلینی، ج ۵، ص ۱۵۰

<sup>۴۵</sup> طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۲۲۲

<sup>۴۶</sup> تحف العقول، ص ۲۱۵

<sup>۴۷</sup> غرر الحکم و درر الکلم، ص ۱۸۰

<sup>۴۸</sup> بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۴۷

اجتماعی و اقتصادی نقش فعالی داشت و این مشارکت، نشان‌دهنده اهمیت ایفای نقش اجتماعی خانواده در جامعه است.<sup>۴۹</sup>

## نتیجه

مطالعه سیره و سلوک حضرت خدیجه (س) نشان می‌دهد که ایشان با تلفیق ویژگی‌های اخلاقی، تربیتی و اجتماعی، بنیان خانواده پیامبر اکرم (ص) را مستحکم و پایدار ساخت و الگویی عملی برای خانواده‌های مسلمان ارائه داد. وفاداری، محبت و حمایت مستمر ایشان از پیامبر، پایه اعتماد و صمیمیت در خانواده را تقویت کرد و امنیت روانی و تاب‌آوری اعضای خانواده را تضمین نمود. صبر و استقامت حضرت خدیجه در مواجهه با فشارها و مشکلات اجتماعی و اقتصادی، نمونه‌ای عملی از تاب‌آوری خانواده است و نشان می‌دهد که صبر، یکی از ارکان اصلی تحکیم خانواده در آموزه‌های اسلامی است. تربیت اخلاقی و دینی فرزندان، از دیگر شاخص‌های خانواده مقاوم بود که حضرت خدیجه با ایجاد محیطی سرشار از محبت، ایمان و اخلاق آن را عملیاتی کرد. این تربیت موجب شد فرزندان در مسیر رشد اخلاقی و دینی قرار گیرند و خانواده پیامبر نمونه‌ای عملی از خانواده پایدار و مقاوم باشد. مدیریت خردمندانه ایشان، شامل تقسیم مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری مبتنی بر تدبیر و نظارت بر امور خانه، بنیان خانواده را مستحکم نمود و نمونه‌ای عملی از اصول اسلامی مدیریت خانواده ارائه داد.<sup>۵۰</sup> ایجاد محیط محبت‌آمیز و تعامل مثبت، روابط همسرانه و خانوادگی را تقویت کرد و رشد اخلاقی و اجتماعی فرزندان را تسهیل نمود (تحف العقول، ص ۲۱۵). همچنین مشارکت اجتماعی حضرت خدیجه در حمایت از پیامبر و امور دینی، نقش خانواده را در جامعه تقویت کرد و نشان داد که خانواده مقاوم، علاوه بر استحکام درونی، باید در تعامل با جامعه نیز مؤثر باشد.<sup>۵۱</sup> نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سیره و سلوک حضرت خدیجه می‌تواند الگویی عملی و قابل پیاده‌سازی برای تحکیم خانواده‌های امروز مسلمان باشد. وفاداری و حمایت همسرانه، تربیت اخلاقی و دینی فرزندان، صبر و تاب‌آوری در مواجهه با مشکلات، مدیریت خردمندانه، ایجاد محیط محبت‌آمیز و مشارکت فعال در جامعه، ارکان اصلی خانواده مقاوم هستند که در زندگی حضرت خدیجه به وضوح مشاهده می‌شوند. پیاده‌سازی این اصول در خانواده‌های معاصر می‌تواند موجب استحکام، تاب‌آوری و پایداری آنها شود و نمونه‌ای الهام‌بخش برای نسل‌های بعد ارائه دهد. در مجموع، زندگی حضرت خدیجه (س) نشان می‌دهد که خانواده مقاوم نتیجه ترکیب اخلاق فردی، حمایت همسرانه، تربیت دینی، مدیریت خردمندانه و مشارکت اجتماعی است و مطالعه این

<sup>۴۹</sup> الاغانی، ابوالفرج اصفهانی، ج ۲، ص ۲۵۵

<sup>۵۰</sup> طباطبایی، المیزان، ج ۲۰، ص ۲۲۲

<sup>۵۱</sup> بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۱۴۷

سیره، علاوه بر ارزش تاریخی و دینی، راهنمایی عملی برای مقابله با فشارهای اجتماعی و فرهنگی در خانواده‌های امروز ارائه می‌دهد.

## منابع

\*قرآن کریم

\*نهج البلاغه

- 1- اصفهانی، ابوالفرج، الاغانی، بی‌مترجم، بیروت: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۲ق
- 2- ابن جوزی، جمال الدین، خصائص العلویة، بی‌مترجم، بیروت: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۱ق
- 3- ابن فهد حلی، محمد بن فهد، الكشف عن غمه الغریب، بی‌مترجم، قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۰۱ق
- 4- ابن شهر آشوب، احمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، بی‌مترجم، بیروت: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۱ق
- 5- ابوالفرج اصفهانی، الاغانی، بی‌مترجم، بیروت: دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۲ق
- 6- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بی‌مترجم، قم: آل‌البیت، ۱۴۰۹ق
- 7- رهبر انقلاب، بیانات، بی‌مترجم، تهران: دفتر نشر آثار، ۱۳۸۵ش
- 8- رهبر انقلاب، بیانات، بی‌مترجم، تهران: دفتر نشر آثار، ۱۳۹۰ش
- 9- شوشتری، محمدتقی، فقه الرضا، بی‌مترجم، قم: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۸ش
- 10- شیخ مفید، الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، بی‌مترجم، قم: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۰ق
- 11- طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بی‌مترجم، تهران: انتشارات اسوه، چاپ دوم، ۱۳۸۵ش
- 12- طبری، محمد بن جریر، تاریخ الرسل و الملوک، بی‌مترجم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۲ق
- 13- علی بن ابی طالب، نهج البلاغه، بی‌مترجم، تهران: دارالاعتماد، چاپ سوم، ۱۳۹۵ق
- 14- کاشانی، فیض، تحف العقول، بی‌مترجم، قم: دارالمکتب الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۲ق
- 15- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، بی‌مترجم، قم: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۴۰۰ق

- 16- کشی، احمد بن علی، رجال کشی، بی مترجم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۸۵ش
- 17- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بی مترجم، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق
- 18- مفید، شیخ، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، بی مترجم، قم: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۰ق
- 19- محمدباقر مجلسی، بحرالانوار، ج ۷۸، بی مترجم، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق
- 20- نوراللهی، محمد بن علی، غرر الحکم و درر الکلم، بی مترجم، قم: دارالمکتب الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۲ق
- 21- وسائل الشیعہ، محمد بن حسن حر عاملی، ج ۱۵، بی مترجم، قم: آل البیت، ۱۴۰۹ق